

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Public support for Vigilantism

Haas, N.E.

Citation

Haas, N. E. (2010, November 23). *Public support for Vigilantism*. Netherlands Institute for the Study of Crime and Law Enforcement (NSCR), Leiden. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/16171>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/16171>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Samenvatting

Dankwoord

Curriculum vitae

Samenvatting

Maatschappelijke Steun voor Eigenrichting

Waarom kunnen eigenrechters op maatschappelijke steun rekenen? Waarom verzetten burgers zich in bepaalde gevallen tegen de bestraffing van een eigenrechter door de autoriteiten? Op een strafbaar feit moet toch immers een strafrechtelijke reactie volgen? Hoe kan worden verklaard dat eigenrichting niet zelden als rechtvaardig wordt ervaren? Ondanks de sociale relevantie, is er weinig bekend over reacties op eigenrichting. Dit proefschrift heeft tot doel maatschappelijke steun voor eigenrichting te verklaren.

Vaak wordt verondersteld dat steun voor eigenrichting wordt veroorzaakt door een gebrek aan vertrouwen in het strafrechtstelsel. In dit proefschrift wordt dit de ‘vertrouwenhypothese’ genoemd. Een alternatief perspectief op steun voor eigenrichting legt juist de nadruk op situationele kenmerken. Deze ‘situatiehypothese’ stelt dat reacties op eigenrichting worden beïnvloed door kenmerken van de eigenrichting zelf. Hoofdstuk 2 laat zien dat er enige empirische ondersteuning bestaat voor beide hypothesen, hoewel bestaande onderzoeken kampen met methodologische beperkingen. Bovendien zijn de twee hypothesen nooit gelijktijdig en in relatie tot elkaar getoetst, waardoor hun relatieve rol bij het verklaren van steun voor eigenrichting niet bekend is. De literatuur biedt echter wel een aantal bruikbare manieren om steun voor eigenrichting te conceptualiseren en meten.

Alvorens empirisch onderzoek te verrichten naar steun voor eigenrichting, is het van belang om een aantal concepten te verhelderen. Met de term eigenrichting wordt in de literatuur een breed scala aan gedragingen beschreven, waardoor het onduidelijk is wat eigenrichting precies inhoudt. In Hoofdstuk 3 wordt dan ook een nieuwe definitie van eigenrichting gepresenteerd. Tevens worden de drie belangrijkste gebeurtenissen van een situatie van eigenrichting geïntroduceerd: de aanleiding, de formele reactie op de aanleiding, en de eigenrichting zelf. Deels op basis van dit model wordt er vervolgens een typologie gepresenteerd waarin de belangrijkste contextuele kenmerken van eigenrichting worden geïdentificeerd en geclassificeerd. Deze kenmerken kunnen in empirisch onderzoek worden gevarieerd om te meten in hoeverre zij van invloed zijn op steun voor eigenrichting. Dit maakt het mogelijk om de situatiehypothese te toetsen.

Om de invloed van vertrouwen op steun voor eigenrichting te onderzoeken, is het noodzakelijk om een duidelijk beeld te hebben van wat vertrouwen in het strafrechtstelsel precies inhoudt. Niet alleen eigenrichting maar ook vertrouwen wordt in de literatuur op verschillende manieren geconceptualiseerd en gemeten. In Hoofdstuk 4 worden de belangrijkste conceptuele kenmerken van vertrouwen besproken. Er wordt bijvoorbeeld onderscheid gemaakt tussen vertrouwen in het gehele strafrechtstelsel en dat in specifieke instanties, zoals politie en rechters. Ook wordt er onderscheid gemaakt tussen vertrouwen in de effectiviteit van het strafrechtelijk systeem enerzijds, en vertrouwen in procedurele rechtvaardigheid anderzijds. Op basis van deze conceptuele analyse wordt vervolgens een meetinstrument ontworpen, dat kan worden gebruikt om de vertrouwenhypothese te toetsen.

Na het verduidelijken van de belangrijkste concepten, wordt de eerste empirische studie uitgevoerd. De opzet en resultaten hiervan staan beschreven in Hoofdstuk 5. Respondenten krijgen een vignet voorgelegd in een quasi-experimenteel design, waarin twee situationele kenmerken (uit de typologie) worden gevarieerd. De eerste experimentele factor is responsiviteit van de politie; de tweede betreft de mate van geweld die door de eigenrechter wordt gebruikt. In dit onderzoek wordt zowel steun voor de eigenrichting in de casus gemeten, als het vertrouwen van respondenten in het strafrechtstelsel. De bevindingen ondersteunen zowel de vertrouwenshypothese als de situatiehypothese: steun voor eigenrichting wordt beïnvloed door zowel situationele kenmerken als door vertrouwen in het strafrechtstelsel. Dit laatste geldt echter alleen voor vertrouwen ‘in de rechtbank’ (rechtshandhaving, OM en het gehele strafrechtstelsel); vertrouwen in de politie speelt geen rol.

De eerste studie wijst onder andere uit dat situationele kenmerken van invloed zijn op steun voor eigenrichting, maar niet waarom dat zo is. Waarom zijn mensen bij hun beoordeling van een casus over eigenrichting gevoelig voor contextuele kenmerken? Om reacties op eigenrichting beter te begrijpen, introduceren wij in Hoofdstuk 6 de rechtvaardige-wereldtheorie (RWT) (Lerner, 1980). Deze theorie wordt in de literatuur veelal gebruikt om reacties op slachtofferschap te verklaren, en veronderstelt dat mensen over het algemeen graag willen geloven dat de wereld rechtvaardig is. Wanneer men wordt geconfronteerd met het tegendeel, bijvoorbeeld met een onschuldig slachtoffer, veroorzaakt dit een ongemakkelijk gevoel. Om van dit gevoel af te komen, zijn mensen geneigd bepaalde technieken te gebruiken om hun geloof in een rechtvaardige wereld te herstellen. Zij geven bijvoorbeeld het slachtoffer de schuld van zijn lot (“eigen schuld, dikke bult”). Wij verwachten dat deze reacties ook optreden in gevallen van eigenrichting, en dat ze vanuit de rechtvaardige-wereldtheorie kunnen worden voorspeld. Deze theorie biedt tevens bruikbare concepten voor het meten van reacties op eigenrichting, zoals hieronder wordt beschreven.

Na een beschrijving van de opzet en een voorstudie in Hoofdstuk 7, worden de bevindingen van de hoofdstudie gepresenteerd in Hoofdstuk 8. In deze studie wordt steun voor eigenrichting bestudeerd vanuit de rechtvaardige-wereldtheorie. De geloof-in-een-rechtvaardige-wereld reacties worden opgewekt door respondenten twee vignetten voor te leggen die er uitzien als berichten van www.nu.nl, en die elk een delict beschrijven. Het eerste vignet, de aanleiding, heeft drie varianten: een aanrijding, verkeersagressie en een zedendelict. Dit is de eerste experimentele factor. De tweede experimentele factor is de straf die de dader van de aanleiding krijgt opgelegd door een rechter (vrijspraak, lichte, normale of zware straf), voorafgaand aan de eigenrichting. Het tweede vignet beschrijft een geval van eigenrichting, dat in alle gevallen bestaat uit geweldpleging tegen de dader van het delict in het eerste vignet. Steun voor eigenrichting wordt geoperationaliseerd door vier verschillende geloof-in-een-rechtvaardige-wereld reacties te meten: *empathie* met het slachtoffer van eigenrichting, *morele verontwaardiging* over de eigenrechter, het *verwijten en misprijzen* van het slachtoffer van eigenrichting, en de *strafwaardigheid* van de eigenrechter. Een maand later worden bij dezelfde respondenten

attitudes gemeten, waaronder vertrouwen in het strafrechtstelsel en algemene steun voor eigenrichting.

Een belangrijke conclusie uit de hoofdstudie is dat steun voor eigenrichting niet alleen wordt beïnvloed door vertrouwen in het strafrechtstelsel. Situationele kenmerken, zoals de soort aanleiding, zijn ook van invloed op steun. Empathie met het slachtoffer van eigenrichting was bijvoorbeeld veel lager als het een zedendelinquent betrof, dan wanneer het ging om een dronken bestuurder die iemand had aan- of klemgereden. Wat betreft de strafniveaus, werden er vooral verschillen gevonden wanneer vrijspraak werd vergeleken met de andere drie niveaus. Morele verontwaardiging over de eigenrechter was bijvoorbeeld het laagst wanneer de dader van de aanleiding was vrijgesproken. Wanneer de dader wel was bestraft, was de strafzwaarte doorgaans niet van invloed op steun voor eigenrichting. Het deed er dus vooral toe óf het slachtoffer van eigenrichting al was bestraft, en niet hoe zwaar die straf was. De vertrouwenshypothese werd deels bevestigd: meer vertrouwen in de rechtbank en in het gehele strafrechtstelsel leidde tot minder steun voor eigenrichting, maar vertrouwen in politie speelde geen rol.

De opzet van de hoofdstudie maakt het mogelijk om niet alleen de absolute maar ook de relatieve invloed van attitudes (waaronder vertrouwen) en situationele kenmerken op steun voor eigenrichting te onderzoeken. Hieruit komt naar voren dat de vijf attitudes gezamenlijk evenveel impact hadden op steun voor eigenrichting als de situationele kenmerken. Een uitzondering daarop vormt de *strafwaardigheid* van de eigenrechter, die relatief meer door attitudes werd beïnvloed. De invloed van de attitudes op steun kan vooral worden toegeschreven aan de invloed van algemene steun voor eigenrichting. Hoe mensen over het algemeen tegen eigenrichting aankijken bleek één van de belangrijkste voorspellers te zijn van hoe ze reageerden op eigenrichting in de vignetten. Een mogelijke verklaring voor deze relatief grote impact is dat onze meting van algemene steun (deels) een morele overtuiging reflecteert over eigenrichting. Uit de literatuur is bekend dat morele overtuigingen van grote invloed kunnen zijn op hoe mensen reageren op een bepaalde persoon of situatie. Echter, zelfs als wij inderdaad een soort morele overtuiging over eigenrichting hebben gemeten, dan wil dat niet zeggen dat andere factoren geen rol spelen. Onze bevindingen laten duidelijk zien dat de andere attitudes, en situationele kenmerken, ook een belangrijke rol spelen bij steun voor eigenrichting.

Conclusie

In dit proefschrift zijn twee belangrijke hypothesen over steun voor eigenrichting gelijktijdig getoetst: de vertrouwenshypothese en de situatiewaardigheidshypothese. De bevindingen laten allereerst zien dat steun voor eigenrichting niet één op één kan worden betrokken op een gebrek aan vertrouwen in het strafrechtstelsel: situationele kenmerken hebben een onafhankelijke invloed op steun. Hoe mensen een geval van eigenrichting beoordelen wordt onder andere beïnvloed door de mate waarin de eigenrichting een bedreiging vormt voor hun geloof in een rechtvaardige wereld. Dit gevoel van (on)rechtvaardigheid is deels afhankelijk van situationele kenmerken, en zegt dus niet automatisch iets over

het al dan niet hebben van vertrouwen in het strafrechtelijk systeem.

Wat betreft de rol van vertrouwen, laten beide onderzoeken zien dat vertrouwen in de rechtbank en het gehele systeem wel van invloed is op steun voor eigenrichting, maar vertrouwen in politie niet. Wij vermoeden dat dit te maken heeft met de specifieke functies van de verschillende strafrechtelijke instanties. Als burgers het recht in eigen hand nemen, nemen zij ‘taken over’ die toebehoren aan officieren van justitie en rechters, zoals de vervolging en berechting van een dader. Eigenrichting is wellicht vooral een bedreiging voor degenen die veel vertrouwen hebben in die specifieke instanties. Onze bevindingen bevestigen dan ook het belang van een gedifferentieerde meting van vertrouwen. Toekomstig onderzoek moet de robuustheid van onze bevindingen uitwijzen. Wij raden vooral een replicatie van dit onderzoek aan in landen waar niveaus van vertrouwen in het strafrechtssysteem lager liggen dan in Nederland. Dergelijk onderzoek kan waardevolle inzichten opleveren over de relatieve invloed van vertrouwen en situationele kenmerken in gebieden waar burgers niet (of in mindere mate) op de overheid kunnen rekenen wanneer zij worden geconfronteerd met criminaliteit.

Een andere belangrijke conclusie is dat de invloed van vertrouwen in het strafrechtssysteem op steun afhangt van het niveau waarop vertrouwen wordt bekeken. Algemeen vertrouwen in politie is bijvoorbeeld niet van belang bij steun voor eigenrichting, terwijl de manier waarop de politie reageert op de aanleiding wel van invloed is (zie eerste studie). Dit impliceert dat bepaalde reacties en beslissingen bij een geval van eigenrichting, zoals het al dan niet vervolgen van een eigenrechter, duidelijk naar het publiek toe moeten worden gecommuniceerd en verantwoord.

Onze bevindingen benadrukken tevens dat steun voor eigenrichting als een complex concept moet worden gezien. Het is niet zo dat mensen óf wel, óf geen steun hebben voor eigenrichting; reacties op eigenrichting liggen een stuk genuanceerder dan vaak wordt aangenomen. Mensen kunnen bijvoorbeeld weinig empathie hebben met een slachtoffer van eigenrichting, maar tegelijkertijd wel vinden dat de eigenrechter moet worden gestraft. Ook is de rol van bepaalde factoren, zoals algemene bezorgdheid over criminaliteit, afhankelijk van welke reactie op eigenrichting men bekijkt.

Over het algemeen waren onze respondenten weinig positief over eigenrichting. Steun voor eigenrichting, in ieder geval in reactie op onze vignetten, lijkt lager te zijn dan vaak door de media en politici wordt verondersteld. Als wij echter meer steun voor eigenrichting hadden gevonden, zou dat betekenen dat het strafrechtssysteem moet worden aangepast? Zouden we moeten overwegen om de rechten van burgers uit te breiden bij reacties op een strafbaar feit, zoals sommige Nederlandse politici hebben voorgesteld? Zouden rechters milder moeten zijn bij hun beoordeling van eigenrechters, simpelweg omdat er in de samenleving begrip bestaat voor hun gedrag? Naar onze mening moet maatschappelijke steun voor eigenrichting nooit een reden zijn om het huidige strafrechtssysteem te veranderen. Ook al zijn slachtoffers van criminaliteit soms ontevreden of teleurgesteld, wij verwachten dat dit nog veel meer het geval zal zijn wanneer het straffen van daders door burgers door de politiek wordt aangemoedigd.

Dankwoord

Acknowledgments

Schrijven is heerlijk, en het schrijven van het dankwoord in je eigen proefschrift is daarvan wat mij betreft de overtreffende trap! Om te beginnen wil ik graag mijn (ex-)collega's bij het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandaving bedanken. Samen zorgden jullie voor een hele leuke en motiverende werksfeer, wat van onschatbare waarde is bij het schrijven van een proefschrift. Jullie zijn nu met zovelen dat ik me niet aan een rijtje namen waag, maar een aantal van jullie wil ik graag in het bijzonder danken.

Allereerst wil ik graag mijn promotor Gerben Bruinsma en mijn co-promotor Jan de Keijser bedanken voor hun input en betrokkenheid de afgelopen jaren. Met jullie kritische vragen en opmerkingen hebben jullie me uitstekend geholpen bij het vinden van mijn eigen richting. Ook jullie feedback op eerdere versies van dit manuscript heeft veel bijgedragen aan het eindresultaat. Bedankt! Tevens wil ik de leescommissie graag bedanken voor het lezen van dit proefschrift en voor hun waardevolle commentaar.

Next, I would like to express my sincerest gratitude to my dear friends and former roommates: Danielle and Margit. Girls, what would I have done without you? Thanks for everything! It has been amazing to share this experience with you two, and it is hard to believe that our joint PhD adventure is now officially over! It is always sad when good things come to an end, but it also entails the beginning of something new. I am convinced that we will stay close, even when we are far away geographically!

Willemijn: de laatste loodjes wogen een stuk minder dankzij onze gezellige Ben & Jerry's momenten. Ik heb genoten van je no-nonsense houding en van onze gezamenlijke liefde voor cognitieve dissonantie reductie! Henk: fijn dat jouw deur altijd openstaat voor een babbeltje, een kopje verse koffie en advies. Jouw creatieve inzichten en netwerkvaardigheden zijn inspirerend! Peter van der Voort: jouw (pro-actieve) zoektochten naar literatuur en krantenartikelen heb ik erg gewaardeerd, maar zeker ook je gevoel voor humor en je oprechte betrokkenheid. Dankjewel! Charlotte, Jean-Louis en Marie: bedankt voor jullie gezelligheid (en luidruchtige gelach) op de tweede verdieping! Fijn dat ik mijn verhalen altijd bij jullie kwijt kon! Stijn, jou wil ik behalve voor je gezelligheid ook graag bedanken voor je hulp met statistiek. Zonder jou was dit een proefschrift geworden zonder sheaf-coëfficiënten! Verder wil ik alle AiO's op het NSCR graag bedanken voor hun vrolijke aanwezigheid, en ze een hart onder de riem steken: Yes, you can! Ariena en Soemintra: dankzij jullie liep het achter de schermen altijd op rolletjes. Bedankt voor jullie hulp en gezelligheid!

Dit proefschrift was er niet geweest zonder data, en data waren er niet geweest zonder respondenten. Alle respondenten wil ik dan ook hartelijk danken voor hun deelname aan mijn onderzoek. Ook wil ik de betrokken Leidse bachelorstudenten criminologie graag bedanken voor hun inzet bij een gedeelte van de dataverzameling. De medewerkers bij CentERdata in Tilburg ben ik heel dankbaar voor de fijne samenwerking bij de hoofdstudie en voor het mooie databestand.

Hoewel de balans vooral de laatste tijd regelmatig zoek was, had ik gelukkig ook een leven buiten mijn proefschrift. Daarvoor wil ik om te beginnen mijn ouders en zusjes bedanken. Lieve pap en mam, ik heb jaren gewijd aan het bestuderen van ‘steun voor eigenrichting’, maar ‘steun voor dochter’ is veel belangrijker! Jullie hebben mij altijd gesteund en gestimuleerd, en hebben op die manier niet alleen aan mijn proefschrift een waardevolle bijdrage geleverd. Jullie onvoorwaardelijke liefde en betrokkenheid zijn van onschatbare waarde, en daarvoor ben ik jullie ontzettend dankbaar. En pap, hoewel ik na jaren promoveren jouw proefschrift getiteld “Convexity analysis of hexagonally sampled images” nog steeds niet kan volgen, vind ik het een grote eer om in jouw voetsporen te treden als tweede Dr. Haas!

Yvette en Myrthe, ik ben er heel trots op om jullie zus te zijn! Yvette, het is inspirerend hoe jij je dagelijks bezighoudt met het beter maken van de wereld voor anderen. En Myrthe, jij bent nu diezelfde wereld uitgebreid aan het verkennen. Een betere manier om levenswijsheden op te doen kan ik me niet indenken! Dank jullie wel voor jullie betrokkenheid en humor tijdens het schrijven van mijn ‘scriptie’!

De afgelopen jaren heb ik ook heel veel steun gehad van mijn vrienden en (schoon) familie. Bedankt voor jullie (Brabantse) gezelligheid, geduld en de broodnodige ontspanning! Het was heerlijk om bij jullie zo nu en dan mijn ei kwijt te kunnen over het lief en leed van het promoveren, zonder dat jullie al te duidelijk gaapten als ik het weer eens over eigenrichting had. Ook was het fijn om weten dat jullie vertrouwen hadden in mij en in mijn proefschrift. Bedankt voor jullie kaartjes, sms’jes, peptalks en algehele betrokkenheid! En Lein, ik vind het heel speciaal dat wij al zo lang vriendinnen zijn, en nu sta je nota bene in het jaar van ons zilveren jubileum aan mijn zijde als paranimf! We dragen geen Dikkie Dik truien meer, en hebben gymles vervangen door workshops over het dertigers dilemma, maar verder is er gelukkig weinig veranderd! Zet de koffie maar vast klaar in New York!

Een wijze man stelde jaren geleden: “De hartelijke ontvangst van de jonge doctor door zijn omgeving na zijn (a-)sociale functioneren tijdens de totstandkoming van het proefschrift, wijst op een grote vergevingsgezindheid” (Haas, 1985). Voor deze vergevingsgezindheid wil ik iedereen bedanken, maar Mark in het bijzonder. Jij hebt zowel de pieken als de dalen van mijn promoveren van dichtbij meegemaakt, en deed dat met onvoorstelbaar veel geduld en liefde. Je voelde precies aan wanneer je me moest motiveren, maar ook wanneer je me juist achter mijn computer vandaan moest trekken. Jouw kritische en juridische (jij vindt dit denk ik synoniemen) blik hielp mij goed na te denken over mijn onderzoek, maar vooral daarbuiten zorgde jij voor hele waardevolle inzichten. Kortom: je haalt het beste in me naar boven, en daarvoor ben ik je ongelofelijk dankbaar.

Curriculum vitae

Nicole Haas (Delft, 1981) behaalde haar 'International Baccalaureate' diploma aan de International Secondary School Eindhoven in 2000. In datzelfde jaar begon ze aan de studie psychologie aan de Universiteit Maastricht. In 2004 volgde ze een aantal keuzevakken aan de Universiteit van Salamanca, Spanje. Voor haar afstudeerscriptie deed zij empirisch onderzoek naar individuele verschillen bij autobiografische valse herinneringen aan de Universiteit van California, Irvine, VS. Hierbij werd zij begeleid door professor Elizabeth Loftus en professor Harald Merckelbach. Vanaf september 2005 tot september 2010 verrichte zij haar promotieonderzoek naar maatschappelijke steun voor eigenrichting bij het Nederlands Studiecencentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR), in samenwerking met de Faculteit der Rechtsgeleerdheid aan de Universiteit Leiden. Ze is momenteel aangesteld als postdoc bij het NSCR te Amsterdam.

Nicole Haas (Delft, the Netherlands, 1981) received her International Baccalaureate diploma from the International Secondary School Eindhoven in 2000. In the same year she began her study of psychology at Maastricht University. In 2004 she studied a semester abroad at Salamanca University, Spain. She graduated in April 2005 in cognitive psychology at Maastricht University. For her master's thesis she conducted research on individual differences in autobiographical false memories at the University of California, Irvine, under the supervision of professor Elizabeth Loftus and professor Harald Merckelbach. From September 2005 until September 2010 she conducted her PhD research on public support for vigilantism at the Netherlands Institute for the Study of Crime and Law Enforcement (NSCR), in collaboration with the Leiden Law School. She is currently employed as a postdoctoral researcher at the NSCR in Amsterdam.

